

KÜHRNER ÉVA

Osztrák gyermekek Szabolcs megyében 1918 nyarán*

Az első világháború nem csak a harctéren szedte áldozatait, hanem a polgári lakosság számára is rendkívüli nehézségeket okozott. „Mire a levelek lehullanak, katonáink hazatérnek!” – bizakodott II. Vilmos császár, és villámháborúra számítva a harcoló felek nem rendezkedtek be hadigazdálkodásra sem. Hiányzott egy olyan terv, ami egy elhúzódó háború esetén lehetővé tette volna a katonaság és a hátországi lakosság szükségleteinek előteremtését.

A rossz terepviszonyok között, örökös életveszélyben élő, rosszul felruházott, túl-hajszolt katonák élelmiszerellátása jó minőségű és kalóriadús ételekkel, előnyt élvezett a polgári lakossággal szemben, így a termékek java a harctérre jutott. A hátország egyre jobban nélkülözött, és ez elsősorban a nőket és gyermekeket sújtotta. Köztudott volt pedig, hogy az éhező lakosság veszedelmes ellenség.

Háborús nélkülözések

Magyarország és Ausztria kölcsönös gazdasági egymásrautaltságban létezett; a magyar élelmiszereket Ausztria ipari termékekkel kompenzálta. Az elmaradott termelési viszonyok ellenére előállított magyar gabona, sertés és cukor nagyjából fedezte 52 millió monarchiai állampolgár ellátását. A mezőgazdaságot azonban rossz időjárás sújtotta és gondot jelentett a munkából kieső hadbavonultak pótlása is. Mindezen okok átlag alatti termés hozamokat eredményeztek.

Az állati termékek hiánya a legkomolyabb fehérjeforrástól fosztotta meg a fronton harcolókat, de leginkább a hátország gyermekeit, asszonyait és betegeit. Budapestre a háború előtti napi 300 000 liter tejnek 1916 végén már csak a felét szállították, a kieső mennyiséget pedig felvizezéssel „pótolták”; a megengedett 8 százalékos víztartalom helyett a hígítás 60–70 százalékosra is elért. Az élelmiszer alapanyagok minősége romlott, különböző pótszereket adtak mindenhez. A búzalisztet pl. kukorica, burgonya vagy hüvelyesek őrleményével pótolták. A tea szeder-, málna-, eper leveléből készült. A zsemle előbb csak zsugorodott, majd 1915. december 10-től el kellett bú-csúzni valamennyi péksüteménytől. 1915. július 1-től megjelentek a húshagyo napok és a hadimargarin. Végül életbe lépett a jegyrendszer.

* A tanulmány a 2018-as Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei honismereti pályázaton első díjat nyert.

Bécsben és Budapesten már 1915 tavaszán csak jegyre lehetett kapni lisztfélét. Aztán 1916 végén fővárosunkban megjelent a zsírjegy, 1917-ben a cukorjegy, 1918 május 1-én a vendéglői jegy, sőt Miskolcon a főzelékjegy is.¹ A háborús élelmezési nehézségeket a Hadik János elnökletével felállított Országos Közélelmezési Hivatal, valamint számos rendelet és szabályozás segítségével igyekeztek enyhíteni.

Az elhúzódó háború felborította a családok szokásos rendjét. Kiürültek az éléskamrák, a nők munkába kényszerültek vagy felcsaptak vöröskeresztes nővérek; sem pénzük, sem idejük nem maradt a háztartás vezetésére. Az étkezést egyre többen a nagyvárosi közétkeztető helyeken nép-, hadi-, mozgókonyhákban, polgári étkezőkben és diákmenzákban tudták csak megoldani. Az ételt jegyre adták és a heti menü összeállításánál figyelembe vették az előírt zsír- és húsmentes napokat.

Vidéken sem volt sokkal jobb a helyzet, ahol pedig megtermelték az élelmet. A harctéri ellátási nehézségek miatt rekvirálások zajlottak, a katonák nem egyszer „kopaszra ették” azt a területet, ahol elvonultak. A lakosság erre az élelmiszer rejtgetésével reagált. A területek ellenséges kézre kerülése előtt nem volt ritka az élelmiszer megsemmisítés sem. A hátszországban rendkívüli méreteket öltött az élelmiszerhiány, virágzott az élelmiszerhamisítás, az árdrágítás, az üzérkedés és a boltok előtti lélekölő sorban állás. A négy háborús év alatt a finomliszt és kenyér ára 6–8-szorosára, a burgonya 5–11-szeresére, a sertészsír és szalonna 8–9-szeresére, a tej és vaj 4-szeresére, a sertéshús 5-szörösére, a marhahús 10–12-szeresére emelkedett.²

A háború előrehaladtával az egyre csökkenő készletek miatt fokozódott a nélkülözés a fronton és a hátszországban egyaránt. A gyermekek körében megnőtt az angolkóros, skorbutos betegek száma. A legyengült szervezeteket ledöntötte az 1918–19-ben három hullámban is támadó spanyolnátha, de erősen nőtt a tbc-sek száma is.

Az élelmezés stratégiai kérdés lett, igaznak bizonyult Windischgrätz herceg, közlelmezési miniszter kijelentése: „A háborút az nyeri meg, akinek az utolsó darab kenyér marad a kezében.”³ Márpedig monarchia szerte komoly éhínség fenyegetett. Ausztriából már éhhalálról érkeztek hírek.

A „Békekirály”

Az első világháború derekán, 1916. november 21-én elhunyt Ferenc József. A trón Károly főhercegre (1887–1922) szállt. Az osztrák-magyar hadsereg szárazföldi és tengeri erőinek főparancsnokaként sokat tartózkodott a harctereken. Többek között az ott látottak is motiválhatták a vérontás mielőbbi befejezésére irányuló törekvéseit.

Károly életét gyermekkorától buzgó vallásosság kísérte és igen erőteljes volt szociális érzékenysége. Ennek egyik jele volt 1917-ben a világon első ízben a Monarchiában megalakított népjóléti minisztérium is. Rendkívüli érzékenységet tanúsított a nehéz sorsú gyermekek iránt. A gyenge fizikuma miatt átélt betegségek pedig fogékonná tették a kis

¹ S. NAGY ANIKÓ–SPEKÁL JÓZSEF: Gulyáságú és rohamisak. Budapest, 2016. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátó Múzeum, 254. [S. NAGY, 2016.]

² S. NAGY, 2016. 87.

³ S. NAGY, 2016. 76.

beteg sorsáért. 1895–96 körül leromlott egészségi állapotában saját magán is megtapasztalhatta a szabad levegő, a testmozgás jótékony hatását. Mindezek ismeretében érthető, hogy miért ötlötte ki feleségével, Zitával egyetemben a nevével fémjelzett gyermeküdültesi akciót, a háború és a birodalom végnapjainak legnagyobb szabású üdültetését.

A gyermeknyaraltatási akció

A gyermekek élete és egészsége csak a 19. század végén került a figyelem központjába. Ekkor születtek az első gyermekvédő jogszabályok, majd intézmények. Ebben az időszakban terjedt el Európa szerte a gyermeknyaraltatás eszméje, mely a túlszűfolt és egészségtelen városok gyermekeinek nyári vidéki nyaraltatását, felerősítését jelentette családoknál vagy állandó, esetleg alkalmi nyaralókban. A háborús időkben ennek különös jelentősége lett. A szövetséges hatalmak országai között már 1917-ben lezajlott egy csereüdültetés, mely a 1918-as akció előzményének tekinthető, de nem volt ez idegen a magyaroktól sem.

A Károly Király gyermeknyaraltatási akcióban a monarchia több tízezer 6–12 éves gyermekét kívánták hatheti csereüdülésre küldeni; a magyarokat a tengerpartra és az ún. „fenyves vidékre”, az osztrákokat a magyar falvakba. Az idő előrehaladtával a magyarok részére már csak a tengerparti üdülés maradt. Módosult az akcióban résztvevő gyermekek létszáma, valamint az üdülés hossza is.

A nemzetiségi ellentéteket megelőzendő Magyarországon 39, elsősorban német és magyarlakta vármegyét jelöltek ki az osztrákok fogadására, többek között Szabolcs vármegyét is. A kb. 1600 vendéglátó településnek ötszáz főnél népesebbnek és különböző járművekkel könnyen megközelíthetőnek kellett lennie.⁴ A gyerekeket átlag 25 fős csoportokban helyezték el helységenként, egy-egy felügyelő kísérettel. Az akció irányítója Vadnay Tibor volt, akit 1918. március 21-én neveztek ki az akció kormánybiztosává.⁵

A szervezők abban is bíztak, hogy az üdülésnek egészségügyi hasznán kívül egyéb társadalmi és pedagógiai hozadéka is lesz; „... látóköriük megbővül, szellemük felfrissül, alkalmazkodási képességük kifejlődik, egyszersmind bizonyosra vehetjük, hogy hazájukba visszatérve nem az áldatlan ellentétek előmozdítóinak táborát fogják szaporítani.”⁶ „A csere a felnőttekkel éreztetni fogja a testvéri szövetség melegét a szolidaritás az együvé tartozandóság fölemelő érzését...”⁷

Eredetileg százezer osztrák és húsz ezer magyar nyaraltatását tervezték. Az aránytalanság jól érzékelhető mind a tervezett, mind a tényleges létszámok tekintetében; ötször annyi osztrákot akartak küldeni hazánkba, mint magyart fogadni a tengernél. A végső mérlegnél ez az arány még romlott is, hiszen a hetvenötezer osztrákkal (70 000 gyermek és 5000 kísérő) szemben csak 8400 (8000 gyermek és 400 kísérő) magyar üdült.⁸

⁴ VADNAY TIBOR: Károly király gyermeknyaraltatása. In: KÁDÁR BÉLA, SARLÓ VILMOS: A nagy vihar hajótöröttei. Budapest, Wodianer, 1927. 156. [VADNAY, 1927.]

⁵ Kormánybiztosi kinevezések. Belügyi Közlöny, 1918. 23. 14. sz. 286.

⁶ FIZIKER ROBERT: Boldog Károly. Élet és Tud 2004. 59. 7. sz. 203.

⁷ Károly király gyermeknyaraltatása. Néptanítók Lapja, 1918. 51. 15. sz. 1–2.

⁸ VADNAY, 1927. 153, 157.

Ezt a hatalmas létszámot a 39 fogadó megyében csak úgy lehetett elhelyezni, ha megyénként átlagosan 2500 főt látnak vendégül, de a csökkent létszám is átlagban 1920 fő befogadását jelentette. A közigazgatási egységek különböző mérete, és a lakosság eltérő fogadókészsége miatt megyénként eltérő számban tervezték szétosztani a jövevényeket. Békésben 4150,⁹ Esztergom vármegyében 1475 ebből Esztergom városban 850,¹⁰ Tolna és Baranya megyében 2800,¹¹ Egerben 1400,¹² Hajdúböszörményben 500,¹³ Szabolcsban 4000 ebből a negyvenezres Nyíregyházán 2000¹⁴ főt terveztek fogadni. Az utazás közeledtével, július-augusztusra a létszámok lejjebb ereszkedtek.

Az üdülést eredetileg július 15 és augusztus 28 közötti időszakra tervezték, de ez 2–3 héttel későbbre tolódott. Július 25 – augusztus 14. között naponta 2–6 különvonat (összesen 70) és a Dunán 9 hajó szállította a gyermekeket Magyarországra. Először a dunántúli és Duna-Tisza közötti megyékbe kerültek a vendégek, utána az északkeleti, északnyugati és tiszántúliakba. A visszaút hasonló rendszerben, szeptember 9 – október 6. között zajlott.

Az akció költségeit társadalmi adakozásból kívánta előteremtetni a király, ugyancsak ily módon – önkéntesekkel – kívánták bonyolítani a szervezést is. Az önkéntesek azonban nem mindig végezték elhivatottan feladataikat. Az osztrák fél sokszor nem tartotta magát az előre meghatározott létszámokhoz; nem küldtek vendégeket oda, ahol várták őket, és megérkeztek olyan helységekre, melyeket járvány miatt töröltek a fogadó települések listájáról. Így fordulhatott elő pl., hogy a Pápára várt 144 helyett 400 gyermek és 16 felügyelő érkezett.¹⁵

Magyarországon viszont sem gyűjtést, sem a lebonyolítást nem bízták csupán a társadalmi erőkre. Bevonták az irányításba a közigazgatási szerveket. Vadnay kormánybiztos apró részletekig kimunkált tervét fő- és alispánok, polgármesterek helyi irányítása mellett társadalmi szervezetek bevonásával valósították meg. Nagy segítséget nyújtott a katonaság, a szervezést és a felügyeletet a szakmailag felkészült gyermekmenhely-igazgatók látták el. A járási elöljáróságokon létrehozta nyaralattási bizottságokat, melyeknek tagjai megbecsült helyi személyek, jótékonyági szervezetek tagjai voltak. Felügyeletükkel történt a helyszíni előkészítés és ők tartották rajta szemüket az üdületésen.

Az összegyűjtött pénzt az újonnan alakult Kaiser Karl Wohlfahrtswerk Kinder aufs Land pénzalapja kezelte, mely szervezet inkább reprezentatív jellegű volt, mint tényleges végrehajtó szerv. 6,2 millió koronát bocsátottak Vadnay rendelkezésére, melyet ő a vendéglátók költségeire szánt. Ehhez hozzáadódott a társadalom tehetősebb rétegeinek a kiadásokat csak részben fedező pénzadománya, és a háborúban megsemmisült települések helyreállítását szolgáló „A háborúban feldúlt tűzhelyeket újrafelépítő országos bizottság” pénzei.

⁹ Károly király gyermeknyaralattása. Békés, 1918. máj. 05., 18. sz. 2.

¹⁰ Károly király gyermeknyaralattása. Esztergom, 1918. máj. 19., 20. sz. 3.

¹¹ Károly király gyermeknyaralattása. Tolnamegyei Közlöny, 1918. jún. 09., 23. sz. 3.

¹² Osztrák gyermekek nyaralása Egerben. Egri Újság, 1918. máj. 15., 110. sz. 2.

¹³ A történelem hétköznapijai. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 20. Debrecen, 1984. 131.

¹⁴ Négyezer osztrák gyermek szabolcsi nyaralása. Nyírvidék, 1918. máj. 17. 112. sz. 2.

¹⁵ Osztrák gyermekek Pápán. Pápai Lapok, 1918. aug. 11., 32. sz. 2.

Források

A nagyszabású cseréldítetésről – mely kb. három katonai hadtestnek megfelelő gyermektömeget mozgató meg, mind a küldő, mind a fogadó közösségek körében jelentős esemény volt –, nagyon keveset tudunk. A legutóbbi időkig az utókor sem foglalkozott a témával.

Néhány éve jelent meg a szolnoki levéltár honlapján egy rövid írás,¹⁶ mely megyénk akcióba kapcsolódásáról ad némi képet. L. Juhász Ilona a komáromi Fórum Kisebbségkutató Intézet munkatársa pedig kétrészes tanulmányban foglalta össze a Felvidéken lezajlott üdültetést.¹⁷ Az akcióról leginkább a korabeli sajtóból – megyénkben a Nyírvidékből – értesülhetünk, aminek propaganda erejét felhasználták az ügy érdekében és ellene egyaránt. Közlései ezért sokszor kritikával kezelendők.

Egyéb korabeli forrásként Vadnay Tibor belügyi államtitkár, szociálpolitikus, nyaraláshoz összeállított füzetkéje¹⁸ és a zavaros idők miatt csak 1927-ben megjelent beszámolója szolgál.¹⁹ Az összegzés a pontos statisztikai adatok közlésével azonban szűkszavúan bánik.

Nagy szerencsének mondható, hogy a nyomtatásban megjelent 1918-as alispáni jelentés²⁰ valamint egy, a megyei levéltárban fellelhető terjedelmes irat-csomó megőrizte az akció Szabolcs vármegyére vonatkozó írott emlékeit.²¹

Magyarok a tengernél

A magyar gyermeket a gyermekmenhelyek igazgatóinak választása alapján eredetileg két turnusban (június 15 – szeptember közepe) akarták a tengerpartra küldeni. A lebonyolító az MSZDP irányítása alatt álló Magyarországi Munkások Gyermekbarát Egyesülete volt. Kiderült azonban, hogy legfeljebb 8000 fő elhelyezésére van kapacitás. A június közepén kezdődő hathetes első turnusban a fővárosiak és környékbeliek – köztük József Attila és Eta –, az augusztusban induló másodikban a vidéki gyermekek utazhattak volna.

A tengerparti üdülés kritériumai a gyenge fizikum, rossz egészségi állapot, betegségből lábadozás voltak. Az üdülés indokoltságát és azt, hogy nem fertőző beteg, tisztiorvosi igazolással kellett alátámasztani.

A helyszínen derült ki, hogy nem volt alapos az előkészítés, a szállás évek óta zárva lévő dohos szállodákban és panziókban volt, ahol hiányoztak ágyak, takarók, alapvető higiéniai felszerelések. „Rendetlenség, pontatlanság, előre nem látás, magánérdekek

¹⁶ http://hosokvoltak.blog.hu/2011/08/22/karoly_kiraly_gyermeknyaraltatasa (letöltve: 2018. 01.23.)

¹⁷ L. JUHÁSZ ILONA: A Károly király gyermeknyaraltatási akció 1918 nyarán. 1. Osztrák gyerekek a mai Szlovákia magyarlakta területein. Fórum, 2014. 16. 2. sz. 71–101. [L. JUHÁSZ, 2014/a.]

L. JUHÁSZ ILONA: A Károly király gyermeknyaraltatási akció 1918 nyarán. 2. Magyarországi gyerekek nyaralás Ausztriában. Fórum, 2014. 16. 3. sz. 123–145 [L. JUHÁSZ, 2014/b.]

¹⁸ VADNAY TIBOR: Károly Király Gyermeknyaraltatása magyar területen 938 sz. szabályzat. Budapest. 1918. 12.

¹⁹ VADNAY, 1927. 147–162.

²⁰ Jelentés Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1918. 1. félévi közigazgatásának állapotáról. Nyíregyháza, 1918. 42. [Alispáni, 1918.]

²¹ Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltára (MNL SZSZMBL) V.B. 77. Nyíregyháza rendezett tanácsú város polgármesterének iratai 573. doboz [MNL SZSZMBL V.B. 77. 573. dob.]

mindenfelé²² – summázta a helyzetet dr. Berend Miklós, megyénkiből elszármazott és a Tanácsköztársaság alatt brutálisan megölt gyermekorvos, akire a tengerparti nyaralás egészségügyi felügyeletét bízta. A kormánypárti és ellenzéki lapok (*Az Est*, *Világ*) egyaránt mohón ugrottak a botrányra. Beállítottságuk szerint támadták a felelőtlen akciót, vagy szépítették a gyermekek kedvező fogadtatását. A hisztéria viszont sok szülőlt eltántorított attól, hogy gyermekét a tengerpartra küldje.

Nyíregyházi gyerekek a tengernél

Bár a helyi sajtó már májustól toborozta az üdülőket Klár Berta, a nyaraltatási bizottság tagja egy augusztus 7-én kelt levélben jelezte, hogy a gyermektoborzás eredménytelen volt.²³ Ekkor már csak 2–3 heti nyaralásról beszéltek és az indulást szeptember 2-ra datálták.²⁴ A városból pedig, a tervezett 300-zal szemben, mindössze 25–30 gyereket lehetett a tengerpartra küldeni.²⁵ Ez a létszám, a meghosszabbított augusztus 27-i határidőig sem jött össze.

Egy levéltári forrás megőrizte 22 jelentkező gyermek (15 fiú és 7 leány) adatait.²⁶ A legfiatalabb közülük 7, a legidősebb 17 éves volt, legtöbbször a 10–12 éves korosztályból voltak. Az üdülésre javasolt 2–12 éves kort hatan lépték át. Öt testvérpár és hármas testvérek is jelentkeztek az üdülésre. A fiatalok családi hátteréről megállapítható, hogy hárman félárvaak voltak, de a szülők a város középosztályából kerültek ki. Az apák foglalkozása között volt kereskedő, terménykereskedő, szabó, egyházi, mozdonyvezető, gimnáziumi pedellus és kilenc gyermek esetében városi tisztviselő.

Egészségi állapotukról elmondható, hogy többnyire gyenge szervezetű, vagy gyenge fejlettségű gyerekekről volt szó, de a kórelőzményeik között előfordult ortopédiai betegség, angolkor, farkastorok és nyúlszáj miatti műtét, malária utáni lába-
dozás és fél fület érintő sükettség is.

Az üdülés tehát kudarcba fulladt, a második tengerparti turnust már el sem indították és okként az iskolai év kezdésére hivatkoztak. Ez talán szerencse is volt, hiszen Fiumében és környékén már a nyáron megjelent a spanyolnátha, ami jelentős veszélyt jelentett volna az üdülőkre, az egészségügyi személyzetnek pedig más irányú elfoglaltságot adott.²⁷

Osztrákok Szabolcsban

A megyei akció előkészítése június 3-án kezdődött. Az alispán értekezletet hívott össze, melyen tájékoztatta a járási főszolgabírókat és a megyeszékhely polgármesterét a feladatokról.

²² JÁSZI OSZKÁR: Epilóg a gyermeknyaraltatáshoz. *Világ*, 1918. 8. aug. 7. 7. [JÁSZI, 1918]

²³ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. Jelentés

²⁴ Nyíregyházi gyerekek mennek a tengerpartra. *Nyírvidék*, 1918. aug. 20., 187. sz. 3.

²⁵ Nyíregyházi gyerekek tengerparti üdülése. *Nyírvidék*, 1918. aug. 30. 194. sz. 3.

²⁶ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. Orvosi javaslat

²⁷ Idézi: L. JUHÁSZ, 2014/b. 132.

Megyénkben az osztrák gyermekek nyaralása augusztus 4 és szeptember 19 között zajlott le. A vendégek Nyíregyházán átutazva, vagy átszállva jutottak el szálláshelyükre, így pl. szárnyvonalakon Polgár, Tiszalök, Nagykálló, Nyírbátor, Rakamaz irányába, vagy kisvonattal a rétközi falvakba.²⁸

A Szabolcsban üdülők létszámát pontos adatok hiányában csak megbecsülni lehet. Egy sajtóhír 2829 főről tud,²⁹ a hivatalosnak tekinthető 1918-as alispáni jelentés szerint megyénk 23 települése 1741 gyermeket látott vendégül.³⁰ Az eltérés 421 fő. Nyilvánvaló azonban, hogy az alispáni jelentésből kimaradtak egyes járások (pl. Kisvárdai, Nagykálló, Nyírbogdányi) adatai, valamint a Nagykállóban üdülők pontos száma sem ismert, de több százas létszámról ír a Nyírvidék. A tényleges létszámok rekonstruálása csak az alispáni jelentés, a sajtóban megjelent híradások és levéltári iratok összefésülésével lehetséges.

Járás	település	fő
Dadai alsó	6 ¹	454
Dadai felső	3 ²	85
Kisvárdai	5 ³	338
Ligetajlai	0	0
Nagykálló	5 ⁴	343 ⁵
Nyírbaktai	6 ⁶	176
Nyírbátori	6 ⁷	200
Nyírbogdányi	4 ⁸	273
Nyíregyháza	1	501
Tiszai	1 ⁹	38
összesen:	37	2408

¹ Büdzsenthály (164), Polgár (75), Tiszadob (40), Tiszaeszlár (67), Tiszaladány (30), Tiszalök (78).

² Rakamaz (30), Tiszabercel (25), Vencsellő (30).

³ Ajak (25), Dóge (26), Kisvárdai (166), Nyírtass (25), Pátroha (74), Pátroha környéke (22).

⁴ Balkány (60), Kállósemjén (22), Nagykálló (több száz), Napkor (103), Újfehértó (158).

⁵ A pontos nagykálló adatok hiányában csak feltételezzük, hogy a járásban üdülők száma magasabb volt.

⁶ Apagy (26), Levelek (25), Nyírbakta (25), Nyírmada (50), Ófehértó (25), Vaja (25).

⁷ Kisléta (30), Máriapócs (30), Nyírbátor (50), Nyírgyulaj (30), Nyírpilis (30), Pócspetri (30).

⁸ Demecser (120), Kótaj (80), Nagyhalász (30), Nyírbogdány (18), Nyírpazony (25).

⁹ Eperjeske (38).

1. táblázat: Az üdülésben résztvevő települések és üdülő gyermekek létszáma

A táblázat adataiból látható, hogy az egyes járások különböző mértékben vették ki részüket az akcióból, hiszen míg a nyírbátori járásban lévő kilenc község kétharmada, a dadai alsó és a nagykálló járás községeinek közel fele fogadott gyermeket, addig a sok községet magába foglaló tiszai járásban csak egy, a ligetaljai járásban egyetlen vendégfogadó település sem akadt. Ezt persze nem csak a lakosok közönyének számlájára írhatjuk, hanem inkább a történelem viharainak tudható be. A ligetaljai járásban például román katonai betörések, magyar katonák beszállásolása, fosztogatások jelentettek éppen akkoriban nagy gondot.

Valamennyi befogadó település lakosainak száma meghaladta az ezer főt.³¹ A legkisebb, 1100–1300 fős falvak, Eperjeske, Tiszaladány és Nyírpilis egyenként 30–38 gyermeket fogadott egy esetleg két kísérvél, míg az 5000–6000 fős Balkány,

²⁸ Nyíregyházára augusztus 8-án érkeznek a nyaraló gyermekek. Nyírvidék, 1918. aug. 4., 175. sz. 3.

²⁹ Uo.

³⁰ Alispáni, 1918. 42.

³¹ Az 1920. évi népszámlálás. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Budapest. 1923. 120–124.

Nagyhalász vagy Tiszalök csak a dupláját. Az üdülők száma tehát nem nőtt a település nagyságával arányban és nem befolyásolta azt a felekezeti hovatartozás sem. Az egyes települések fogadókészsége számos egyéb tényezőtől függött, hatott rá a negatív propaganda, de leginkább a háború okozta anyagi és erkölcsi kimerültség.

Szervezés Nyíregyházán

Ennyi vendég sikeres nyaraltatása azonban jelentős előkészületeket igényelt. Mikecz Dezső udvari tanácsos, alispán 19033/1918 számon körrendeletet adott ki a községi hatóságoknak a teendőkről, a hatósági orvosoknak az egészségügyi felügyeletről, amelyhez mellékelte Vadnay szabályzatát is.

Az első megbeszélést május 11-én délután tartották Nyíregyházán a városháza tanácstermében. Fodor Károly, a debreceni gyermekmenhely gondnoka, egy menhelyi tisztviselő és a városi elit több tagja volt a résztvevő. A szabolcsi üdültetés irányítója dr. Brokés Győző kormánybiztos, az ügy nyíregyházi előadója dr. Walter Géza városi jegyző volt.³²

A 24 tagú helyi nyaraltató bizottság csak 1918. július 29-én alakult meg Moravszky Ferenc főgimnáziumi tanár, helyettes elnök vezetésével. Tagjai között volt tanító, lelkész, orvos és más olyan személy, akinek a közreműködése kívánatos volt.³³ Feladatuk a gyermekek szétosztása, a horgylétük figyelemmel kísérése volt. A vendégek és a város közötti kapcsolattartásban németül jól beszélők segédkeztek, köztük dr. Nagy József, dr. Schárbert Ármin és mások. Az üdülés ideje alatt „Nyaraltatási irodát” működtettek a római katolikus elemi iskola udvari részében, ahol naponta 9–10 óra között volt ügyfélfogadás.³⁴ Ezt kereshették fel a vendéglátó családok az osztrák gyermekekkel kapcsolatos ügyekben, panaszokban, de itt vehették át az élelmiszer kiutalásokra szóló jegyeket is.

A csereüdültetés szervezésében kb. 200 fő, főleg a városi értelmiség tagjainak segítségét várták. Számítottak a városi egyesületek tagjai és a cserkészek közreműködésére, akiknek a pályaudvaron, majd a gyermekek megvendégelésénél és családokhoz történő szétosztásnál volt feladatuk. A nyíregyházi leányegylettől Klár Berta vezetésével az ügyes-bajos dolgok intézésében való segédkezést, szórakozásról történő gondoskodást, kirándulások és játékdélutánok szervezését kívánták.

A vendéglátó családok toborzása

A segítők első feladata olyan vendéglátó családok beszerzése volt, akik vállalták hat hétig egy-két gyermek ellátását csekély díjazás ellenében. A pénz mellett lisztet és

³² Nyírvidék, 1918. máj. 17. 112. sz. 2.

³³ Tagjai: Adorján Ferenc, Adorján Ferencné, dr. Bernstein Béla, Darvassy Gabriella, Énekes János, dr. Flegmann Jenőné, Kégly Szeréna, Klár Berta, Krieger Mihály, Major István, dr. Márkus Jenő, Moesz Béla, dr. Murányi Lászlóné, dr. Nagy József, Nagyváthy Ferenc, Orsovsky Gyula, Papp Lajos, Ruhmann Andor, Schárbert Ármin, Szabó Pál, Szítha Jenő, Tóth György, Vargha György.

³⁴ Magyar gyermekek nyaralása. Nyírvidék, 1918. aug. 25., 190. sz. 2.

cukrot is juttattak az étkeztetésükhöz. A cél az volt, hogy minél több gyereket családnál helyezzenek el, akit nem sikerült, annak maradt a csoportos iskolai szállás. A gyermekek vendéglátói előre választhattak, hogy hány főt és milyen nemű gyereket vesznek magukhoz. Az osztrák kísérők elhelyezésére elsősorban értelmiségi családokat kértek, akik az ellátásért számla ellenében kaptak térítést az akció pénzből. Az üdültető családoktól elvárták, úgy bánjanak az idegenekkel, hogy azok a legjobb benyomást kapják a magyar emberről, az országról.

Az első hírek az üdülésről, 1918 májusában jelentek meg a megyei sajtóban, de más vidékeken (pl. Felvidék) is. Ezt követően 3–4 naponta felhívásokat tettek közzé vendéglátók jelentkezése érdekében. Az önkéntesek május 31-ig folytatták a fogadó családok összeírását. Jelentkező azonban nem volt elég, hiába mutatott jó példát Moravszky elnök, aki maga is vállalta két 6–8 éves korú lányka ellátását. A határidőt június 10-ig meghosszabbították, de a Nyírvidékben még július 20-án³⁵ és az érkezés előtti napokban is³⁶ keresték a vendéglátókat nem csak a gyermekek, hanem a kísérők számára is olyan ígérettel, hogy jó alkalom nyílik a német nyelv tanulására.³⁷

A város lakosai körében nem talált egyöntetű pozitív visszhangra a csereüdültetés. „Iparostársaim, akiknél ez ügyben kopogtattam, tekintettel a mai viszonyokra kéresemmel elutasítottak” – jegyezte fel Major István május 29-i levelében.³⁸ A Feminista Egyesület nevében Bogdán Ferencné arról tudósított, hogy: „Nincs család, aki fogadna gyereket, de küldeni sem akar.”³⁹ Fazekas János pedig az egyik gyűjtőíven így summázta az okokat: „a legtöbb család azért nem fogadhat szegény gyermekeket, mert maguknak sincs elegendő ennivalója a nagy drágaság miatt.”⁴⁰

Az elutasítás nem csak az élelmiszer ellátási gondoknak volt köszönhető. A nyár derekán, már eljutott a tengerparti kudarcok híre a lakossághoz és olvasható volt az ellenzék nemtetszése is az akcióval szemben.⁴¹ Tény az is, hogy a mezőgazdaságból élő településeken éppen akkor volt a mezőgazdasági munkák dandárja. Ezzel együtt a Nyírvidék arról írt, hogy „Különösen az egyszerűbb osztályhoz tartozók jelentkeztek gyermekekért, a tehetősebbek túlnyomó többsége távol tartotta magát az akcióban való részvételtől.”⁴² Ők inkább más módon próbáltak segíteni. Hirschler Mór pl. nőtlenségére hivatkozva pénzzel járult hozzá a kiadások fedezéséhez. Várallyay Ferenc nyugalmazott jószágigazgató, aki súlyos balesete miatt július 12-én mondta le 15 gyerek és 1 kísérő fogadását, 300 koronát ajánlott fel a Szent István napi ünnepi ételmezésre és a gyermekek szórakozására.⁴³ Néhányan, akik nyomós indok nélkül visszaléptek, dörgedelmes levelet kaptak Bencs Kálmán polgármestertől.

Az előkészületek sorában két fontos intézni való volt még; be kellett rendezni a csoportos szállást és meg kellett szervezni a csoportos étkeztetést.

³⁵ Jönnnek a német gyermekek. Nyírvidék, 1918. júl. 20., 162. sz. 2.

³⁶ Holnap jönnek az osztrák gyermekek. Nyírvidék, 1918. aug. 8., 178. sz. 3.

³⁷ Az osztrák gyermekek jól érzik magukat. Nyírvidék, 1918. aug. 13., 182. sz. 2.

³⁸ MNL SZSZMBL VB 77. 573. dob. toborzók feljegyzései

³⁹ Uo.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ JÁSZI, 1918.

⁴² Ötszáz osztrák gyermek nyíregyházi nyaralása Nyírvidék, 1918. aug. 10., 180. sz. 2.

⁴³ Nyírvidék, 1918. aug. 25., 190. sz. 2.

A csoportos szálláshelyek kialakítása

Már az előkészületek alatt nyilvánvaló volt, hogy 100–150, de átmenetileg 200 gyermeket is csoportosan kell elhelyezni. Erre a célra iskolákat jelöltek ki. A lány polgáriban 70–80 lányt akartak elszállásolni, de erről le kellett mondani, mert azt himlős megbetegedések miatt augusztus 20-ig zár alá vették. A községi fiú polgári rajztermét 25 gyermek és 2 kísérő, a tornatermet 40 gyermek és 2 kísérő számára kellett berendezni. A római katolikus elemi iskola két tantermében összesen 43 gyermeket és 2 kísérőt, az állami tanítóképző Bethlen u. 17. alatt bérelt épületében 41–42 főt kellett elszállásolni.

A mérnöki hivatal július 16-án intézkedett, hogy hordják ki a berendezési tárgyakat, takarítsanak ki, mossanak fel az iskolákban és szellőztessenek. Megbízta takarítónőket is, hogy augusztus 8–22 között tartsanak rendet a szállásokon, napi 8–8 korona díjazás fejében. A végelszámolásból kiderül, hogy Jaczkó Jánosné 8,5 napi, Lipcsei Albertné 15,5 napi, Szabó Lajosné 5,5 napi bért, azaz 84, 119 és 44 koronát vett fel.⁴⁴

Nem kis gondot jelentett ennyi személy számára megfelelő fekhely és ágynemű biztosítása. Ebben a kassai katonai parancsnokság segített a városnak, majd néhány környékbeli községnek, ugyanis kiutaltak 4 szekér szalmát a szalmazsákok megtömésére és biztosítottak 150–150 takarót és vánkost. A felnőttek számára a tanítóképző internátusától kölcsönöztek vaságyakat. A vendégek birtokba vehették a tantermekben eleve ott lévő berendezési tárgyakat (szekrény, asztal, szék fogas, szappantartó, ivópohár, vizesvödör, kancsó stb.), de sok minden hiányzott még. A katonaság, bár bíztak benne, nem tudott evőeszközöket adni.⁴⁵ A mosdótálak egy részét a város biztosította, de ezekhez Gellér Vilmostól még kölcsönözni kellett 10 darabot, mint ahogy négy vizesvödört is. Szintén Gellértől szereztek be kávéscsészéket, gyermektányérokat. Wirtschafter Ármintól vásároltak 40 kávéscsészét és 10 szappantartót is. Ezek mellett rendelkezésre állt az erdélyi menekülteknek beszerzett dolgokból 12 csésze, 41 kanál, 105 villa, 100 kés, 53 tányér, 5 szappantartó is, melyeket erre a célra igénybe vehettek.⁴⁶

A csoportos étkezés megszervezése

A csoportos étkezések biztosítására versenytárgyalást hirdetett a város, melyre két vállalkozó jelentkezett.⁴⁷ Hogyan Mihályné vállalta heti 4 alkalommal húsos (2 leves, 2 pecsenye) ebéd, és amennyiben a város biztosít napi 20 liter tejet, reggeli és uzsonna adását. Az ételek elkészítését az elhelyezésre szolgáló iskola konyháján képzelte el.

Szerződést végül a jobb feltételeket ígérő másik pályázóval, Estók Károly asztalos-sal kötöttek július 25-én. Ez 160–180 gyermek és 8–10 kísérő ellátásáról szólt az augusztus 3-szeptember 15 közötti időszakra. Az étkezést gyermekenként heti 30, a kísérők esetében napi 10 koronából kellett kihozni. Megjegyzendő, hogy a felnőttek

⁴⁴ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. elszámolás.

⁴⁵ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. 1918. július 17-én kelt levél.

⁴⁶ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. feljegyzés.

⁴⁷ MNL SZSZMBL jegyzőkönyv 1918. július 6.

3 korona költséget maguk álltak. Kölcsönkérte viszont hat hétre a Sóstói vendéglőből a város tulajdonát képező, használaton kívüli takarékos tűzhelyet, amelyet szeptember 15-ig meg is kapott használatra. (Ez végül csak 1919. január 16-án került vissza.) A főzéshez szükséges fát, illetve a kormányrendeletileg megszabott liszt, cukor, zsír mennyiséget a város közvetítésével kapta. A főzést és a kétturносos étkezéseket a Katona utca 15. szám alatti házában kívánta lebonyolítani a vállalkozó. A reggelit 7 és 7,30, az ebédet 12 és 12,30, a vacsorát 19 és 19,30 óra között. A reggeli és ebéd után az étkezők megkapták a tízórainak valót, ami többnyire lekváros kenyér vagy kenyér és gyümölcs volt. A kenyérféjadag napi 308 gramm volt.

Az ellátást ellenőrizte a városi tisztviselő orvos, a debreceni gyermekmenhely orvosa, az étkezés lebonyolítását felváltva felügyelték a jótékony nőegyletek tagjai. Az étlapot, amit jól látható helyen kifüggesztettek, közösen állították össze és azt szerződésben lefektették.

	Reggeli	Ebéd	Vacsora
Hétfő	rántott leves	hamisleves, burgonyafőzelék	főtt tészta
Kedd	tejeskávé	húsleves, kelkáposzta főzelék, marhahús	köleskása
Szerda	rántott leves	hamisleves, borsófőzelék	gulyás
Csütörtök	rántott leves	húsleves zöldbabfőz. marhahús	főtt tészta
Péntek	tejeskávé	bableves, metélttészta	tökfőzelék
Szombat	rántott leves	húsleves, karalábéfőzelék, marhahús	törtburgonya
Vasárnap	tejeskávé	hamisleves, zöldbabfőzelék, pecsenye, sütemény	gulyás vagy hideg hús

2. táblázat. Mintaétlap⁴⁸

Az osztrákok érkezése, elhelyezése

A bécsi és Bécs környéki gyermekek első, 1300 fős turnusa augusztus 4-én érkezett megyénkbe. Ezek a gyermek a nagykállói, a nyírbátori járásba és Kótajba kerültek. Egy másik különvonat augusztus 8-án futott be az állomásra 501, megyeszékhelyen maradó gyermekkel és 22 kísérővel. Vélhetően ez vitte tovább a kisvárdai járásban üdülőket is célállomásuk felé. Az augusztus 9-i vonat a Polgáron nyaralókat és a Bereg felé tartókat szállította.⁴⁹

A különvonatok kivétel nélkül több órás késéssel érkeztek meg, Nagykállóra pl. délután helyett este fél 11-kor, majd Nyírbátorba éjfélkor.⁵⁰ A Nyíregyházára tartókat

⁴⁸ MNL.SZSZMBL jegyzőkönyv 1918. július 6.

⁴⁹ Nyírvidék, 1918. aug. 4., 175. sz. 3. és Az osztrák gyermekek megérkeztek Szabolcsba. Nyírvidék, 1918. aug. 6., 176. sz. 2.

⁵⁰ Uo.

szállító vonat 26 órás út után 8 órás késéssel 18 órakor futott be. Mindenütt meleg hangú üdvözlés fogadta a fáradt utasokat, majd kaptak harapnivalót, ezután kezdődött a szétosztás. A késő éjszakai érkezés miatt, azonban sokan aznap éjjel még csoportos szálláshelyen tértek nyugovóra, a megyeszékhelyen iskolákban, Nyírbátorban a nagyvendéglő nagytermében. Voltak gyerekek, akiket Nyíregyházáról csak egy hét múlva vittek tovább Nyírpazonyba, Rakamazra és Nagyhalászbá.

A város nagyon készült az osztrákok fogadására, fellobogózták a polgári fiúiskoláig vezető utat és kivonult fogadásukra a megye alispánja és a város polgármestere. A vendégek cserkészek kíséretében párosával vonultak a polgári fiúiskolákba, ahol meleg étel várta őket.

A nyíregyházi családok még aznap hazavitték vendégeiket, a szétosztás éjfélig is elhúzódott.

A vonattal ellátmány is érkezett, persze gondokkal. A fejenként megígért 10 kg, azaz összesen 5000 kg liszt helyett csak 3800 kg érkezett, cukor pedig egyáltalán nem volt a küldeményben, ami akadályozta a főzést. Így sürgősen kérték a liszt és a cukor pótlását.⁵¹

A családokhoz kihelyezés üteméről leginkább a csoportos étkezések porciói tájékoztatnak. E szerint, augusztus 9-én 235 fő volt az iskolákban. A létszám augusztus 17-ig 80–100 főre apadt; 13–15 volt a felnőtt. Augusztus 18-án további 3 felnőttet és 30, illetve 25 gyereket irányítottak Vencsellőre és Tiszabercelre, miután nem tudták Nyíregyházán családoknál elhelyezni őket.⁵² A gyermekek elhelyezésénél általános elv volt, hogy a testvéreket igyekeztek együtt, vagy egymás közelében tartani. A nevek alapján közel ötven testvérpár gyanítható; 40 kettős, 6 hármas testvér, de a nevek (4 Fischer és 5 Müller név) alapján ez a szám magasabb is lehetett. Minden bizonnyal a szülők szívesebben engedtek testvéreket együtt a messzi távolba. Figyeltek arra is, hogy az idősebbek családoknál legyenek, vagy az iskolai szálláson külön helyiségben aludjanak, és külön asztalnál étkezzenek, hogy ne zavarják a kicsiket. Negyven izraelita gyermeket a város izraelita közössége szállásolt el, Friedmann Bertalan igazgató tanító szervezésével. A többnyire jómódú zsidó családokhoz (például Friedmann Selig, Rosenwasser Adolf, Lefkovicz Zsigmond) 1–1 gyerek jutott.

Az osztrák kísérők és városi hatóságok, valamint az üdülést segítő társadalmi szervezetek szemmel tartották a gyermekek elhelyezését. Amennyiben az nem volt megfelelő, más családoknál helyezték el őket. Az akció ideje alatt csak négy ilyen esetről van írás; két kicsit a városon belül költöztettek át, ketten pedig egy hét után Királytelekre kerültek 14 társuk mellé. 28 esetben fordult elő, hogy azért adtak vissza gyermeket, mert nem kapták meg a beígért liszt és cukor adagot, így nem tudtak főzni. Jelezték azonban, hogy amennyiben pótolják az élelmiszert, visszaviszik a gyerekeket.

A Szociális Misszió Társulat is végzett környezettanulmányt, meglátogatta a kihelyezett gyermekeket. Bár többen nem voltak otthon, a látogatást végző Szabó Lászlóné megelégedését fejezte ki. Szita Jenőné, az evangélikus leányegyesület elnöke szeptember 1-i jelentésében 1–2 helyen problémát fedezett fel. A Kisteleki u. 28. alatti szálláson lakó

⁵¹ Uo.

⁵² Osztrák gyermekek nyíregyházi nyaralása. Nyírvidék, 1918. aug. 18., 186. sz. 2–3. A cikkben helytelenül Tiszabездéd neve szerepel.

lány panaszkodott az alacsony dohos szobára és a silány fekhelyre, amit meg kellett osztania a házilánykával. Feljegyezte, hogy 2 fiú és 1 lány esetében könnyebb rosszullett fordult elő, valamint a Hunyadi utca 54. szám alól egy fiút hazavitt az apja. Ő is lejegyezte a vendéglátók azon panaszát, hogy nem kapták meg a lisztet. Gyucsány Ida szeptember 4-én tett látogatást és megjegyezte, hogy apróbb problémák ugyan vannak, de a gyerekek egészségesek, ellátásuk kifogástalan, meg vannak elégedve, kosztjuk jó. Moravszky Ferenc augusztus 15-én tartott szemlét. Tapasztalatait hosszabban foglalta össze. A környező falvakban és családoknál mindent rendben talált, de a Nyíregyházán voltak problémák. A római katolikus iskolai szálláshely előtt eltakarítatlan szemétdombot talált, az iskolaszolga nem tett rendet. A teremben a szalmazsákok össze-vissza voltak, egy hete nem takarítottak ki. A polgári iskola tornatermében a szalmazsákon nem volt lepedő, a gyerekek ruhástól aludtak, mert sok volt a bolha, ezért piszkosak szennyesek voltak. Ráadásul itt-ott rongyosak is, elhanyagolt árváknak tűntek. Kérte az iskolaszolgákat, hogy némi pénz ellenében, tegyenek meg mindent a helyzet javításáért, míg nem tudják családokhoz kiadni őket. Itt a kísérők is panaszkodtak, hogy nem tudják kipihenni magukat a gyerekek között, ezért a szertárban rendeztek be nekik hálószobát.

Probléma volt a Koronában is, ahol az elhelyezett csoportvezető főtanító és neje szomszédságában katonák laktak, akik inzultálták őket, és bűz áradt a szobájukból. Tény, hogy a 22 felnőtt érkezése némi meglepetést okozott, hiszen csak 16 főt vártak.⁵³ A szám feletti hölgyeket ideiglenesen a Korona nagytermében tudták elhelyezni és maguknak kellett viselni a költségeket. Ők ezt a közös szállást méltatlannak tartották és azzal sem értettek egyet, hogy 3 koronát kellett fizetniük az ellátásért, mert mint mondták, a nyaralás pénzt hoz a magyaroknak és Ausztriában milliókat gyűjtöttek erre a célra. A kísérők közül egy hölgy az érkezés utáni negyedik napon megbetegedett és visszautazott. 3 létszám feletti vendég azonban augusztus végéig maradt saját költségén. A felnőttek között kiváló pedagógusok is érkeztek Johann Fleischmann igazgató tanító vezetésével. A névsorból az is kiderül, hogy volt köztük három professzor és egy pap, Anton Schadenbeck bécsi plébános személyében.

A gyerekek kísérőinek feladata volt a kapcsolattartás az otthoniakkal. E célból vásároltak 500 db levelezőlapot 50 korona értékben, ami azt jelenti, hogy a gyermekek itt létük alatt legalább egyszer üdvözlétet küldtek haza Nyíregyházáról. A vendéglátókkal és a helyi bizottsággal tolmács segítségével tartották a kapcsolatot. Látogatták a gyermekeket, szemmel tartották elhelyezésüket és az egészségi állapotukat és erről törzslapot vezettek. Ha szükséges volt, kérhették a gyermek új családhoz helyezését. Emellett programokat szerveztek a helyiekkel közösen és a nyaralás végén elszámolást és jelentést készítettek. Aláírtak velük egy kötelezvényt is, melyben vállalták a gondjaikra bízott 25 gyermek kísérését.⁵⁴

⁵³ Kísérők: Johann Fleischmann, igazgató, Charlotta Fleischmann, Prof. Hans Zuckristian, Rosa Zuckristian, Prof. De Carlo, Marie Schön, Marte Veitschegger, Moritz Neumann, Rosa Thürl, Albine Nemeček, Antonie Zwerger (aug.12-én betegen elutazott), Georg Schön, Emma Stadler, Prof dr. Oskar Kende, Johanne Fleischmann, Hermin Becker, Luise Zandera, Adolfine Zandera, Josefina Schmitt, Emma Schmitt, Anton Schadenbeck, Karl Wawrik, Georg Wünsch.

⁵⁴ „Ich verpflichte mich zu den Bedingungen die Begleitung von 25 Kindern nach Ungarn zu übernehmen und die Überwachung derselben gewissenhaft zu leiten.”

A csoportos étkezés

Mint láttuk, az akció célja az éhínségben legyengült apróságok feltáplálása volt. A monarchia „éléstárában”, Magyarországon is nehéz volt azonban élelmiszerhez jutni.

A családoknál elhelyezett kicsik együtt étkeztek a családtagokkal. Az élelmiszerhiány gondjainak kiküszöbölésére a „tartószülőknek” a pénzbeli juttatás mellé ígérték élelmiszer alapanyagot, de ezt késésekkel kapták meg. Zsiradék-félét csak augusztus végén tudtak az üdülőknél biztosítani utalványra, ekkor vehették meg a tűzoltólaktanyájában 5 korona 20 fillérért a szalonna fejadagot is.⁵⁵ Az étkezéshez szükséges zöldségféle pedig szerencsés esetben megtermett a család kertjében.

A csoportos étkezésben résztvevő gyermekek és felügyelők számára a versenytárgyalást elnyerő Estók Károly főzött feleségével, két lányával és fiával. Az alapanyagokhoz jutás azonban sokszor számukra is nehézkes volt. Előfordult, hogy zsírért a budapesti állami menhelyre kellett utazni, de előfordult, hogy Kálló segített 100 mázsa burgonyával.

Az étkezést a pályázatban már jóváhagyott mintaétrend szerint igyekeztek megvalósítani, azt többnyire sikerült tartani. A liszt későbbi kiosztása miatt pl. augusztus 9-én tésztaféle helyett karalábé- és tökfőzeléket tudtak csak adni. Időnként csak keservesen tudtak beszerezni húst, fűszert, burgonyát, köleskását, tengeri kását és árpadarát is.

A gyermekek étkezésében a főzelék dominált.⁵⁶ A főzelékeket többször feltét nélkül ették, csak az alkalmak harmadába-negyedében (kb. 8-szor) kaptak rá hús feltétet. Ez érthető annak tükrében, hogy Estók beterjesztett étrendjében heti 4 alkalommal szerepel húsos étel. A húsok zömmel az egyébként viszonylag sokszor készített (11 alkalom) húsolesben főtt húsok voltak, elvértve volt sült. Fajtájukat tekintve pedig zömmel marha vagy sertés, elvértve baromfi. Jelentős mértékű volt a lisztes levesek aránya⁵⁷ és csak elvértve adtak gulyáslevest. Volt viszont többször pörkölt (gulyás néven) burgonyával, az érkezés napján kenyérrel. Az étrendben szerepelt még tésztaféle, bár a lisztszűke miatt viszonylag ritkán. Többnyire sült tésztát adtak, átlagosan hetente egyszer. Főtt formában lekvárral vagy túróval tálalták, és előfordult tarkedli, csöröge, palacsinta és nudli is, de főleg azokon a napokon, amikor már kevesebb adagot kellett feltálalni. Talán szokatlan a mai olvasónak, de hetente négy alkalommal adtak reggelire rántott levest, ami abban az időben elfogadott volt.

Nemcsak mennyiségileg, de minőségében is eltért a gyermekek és kísérő felnőttek étrendje. A felnőttek pl. kaptak borjómájat, székelygulyást és sört, bort, valamint jóval többször töltött paprikát/káposztát, gombalevest, gyümölcsöt és sült tésztát, mint a gyerekek. Ráadásul néhányszor kétféle ételből is választhattak. Emiatt kért is még 3000 koronát Estók, de nem kapott.

Az ételek sorából látszik az is, hogy amikor a konyha hozzájutott egy alapanyag-

⁵⁵ Nyírvidék, 1918. aug. 30. 194. sz. 3.

⁵⁶ Üdülés alatt 4–6 alkalommal kaptak káposzta-, karalábé-, tökfőzeléket és paradicsomos burgonyát, 1–2-szer kelkáposzta-, burgonya-, sárgarépa- és zöldbab főzeléket.

⁵⁷ Pergelt-, tarhonya-, krumpli-, hamisleves.

hoz, akkor azt egymást követő napokon felhasználták. Így sűrűsödött meg a borjúból készült ételek száma augusztus 11–15 között és az elutazás előtti napokban, valamint szeptember elején a gomba.

Bár igyekeztek elkerülni, de időnként volt pazarlás. Szóvá tette Estók, hogy főleg este sokszor nem jelentek meg vacsorázni és ezt nem jelezték előre. Augusztus 20-án például megromlott sok étel, mert kevesen mentek étkezni. Előfordult olyan is, hogy a vártnál többen jelentek meg, ezért állandó készenlétben kellett lenniük. A csoportos étkezés fennmaradt étlapjai alapján tudható, hogy a több mint öt hét alatt a gyermekek számára összesen 1808, kísérőknek 486 porciót készítettek, ami napi 59 adag átlagban.⁵⁸ Jó érzékelhető, hogy a délben megmaradt ételeket vacsorára, a vacsoráról megmaradtakat ebédre is feltálták, esetleg kiegészítették valami egyébbel. Az érkezés napján is, pl. a későn befutó különvonal utasait a délre már elkészült 522 adag gulyásból vacsoráztatták meg.

Egészségügyi helyzet

Ilyen nagy tömegű, otthonától távol üdülő gyermek „összezárása” számos egészségügyi kockázattal járt. Fontos volt ezért a megfelelő egészségügyi felügyelet biztosítása. Már a hosszú úton is mód volt elsősegélynyújtásra, hiszen a vonaton utazott orvos vagy orvostanhallgató és volt kis házipatika.

A szabolcsi üdültetés irányítója Brokés doktor orvos volt, de Nyíregyházán is neves szakemberek látták el az egészségügyi felügyeletet; Saáry Sándor városi tisztiorvos és Konthy Gyula ügyvezető orvos, akiknek már az akció előtt voltak feladataik, aminek ellátásához a város biztosított kocsit. Felügyelniük kellett a higiénikus csoportos iskolai szállások kialakítását; biztosítani kellett a tisztálkodási lehetőséget, a tiszta fekhelyet, a rendezett, szeméttmentes környezetet. Ez nem volt mindig egyszerű, sokszor nehezen és késve sikerült kellékeket szerezni.

Ellenőrizniük kellett, hogy csak olyan családok fogadjanak gyereket, ahol a vendég érkezése előtti hat hétben nem fordult elő fertőző betegség és figyelniük kellett arra, hogy a családi elhelyezés egészséges, tiszta körülmények között történjen. Fel kellett világosítani a „tápszülőket”, hogy a gyerekek minél többet legyenek kint a szabadban, sokat legyenek mezítláb és éjjel aludjanak nyitott ablaknál.

Az orvosok felelősségteljes feladata volt a megérkező, majd a hazautazó gyermekek vizsgálata. Ennek célja egyrészt az esetleges betegségek kiszűrése, másrészt a súlyuk lemérése volt, így állapíthatták meg a súly- és állapotváltozás mértékét.

A betegségek megelőzése szempontjából fontos volt a megfelelő személyi higiénia. Az utazás napján megfürödve, haját mosva, a fiúk esetében azt rövidre vágva, a körmöket levágva és a tiszta ruhában kellett jelentkezni. A hosszú út alatt és az átmenetileg csoportos szállásokra összezsúfolt gyerekek tisztasági állapota egyébként sem lehetett szívderítő. Gondoskodni kellett ezért az iskolában elhelyezett gyermekcsapat tisztasági fürdéséről. Számukra e célból átengedte a város a gyógyfürdő 3 kétkádás

⁵⁸ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. étlapok.

szobáját, Kovács György sóstói felügyelő ellenőrizte a fürdést. Az osztrák kísérők felügyelték, hogy a családoknál lakók is hetente egyszer teljes szappanos fürdőt vegyenek dézsában vagy kádban. A szappant, ami szintén hiánycikk volt, valószínűleg hozták magukkal a vendégek.

Az orvosok állandóan szemmel tartották az üdülők egészségét, ha kellett kezelésben részesítették, vagy kórházba küldték a rászorulókat. A kísérőknek, a látogatóknak jelezni kellett Konthy doktornak a fogadócsaládoknál előforduló betegségeket, és ő jelentette azt a polgármesternek. Az üdülés alatt többnyire kisebb betegségek (megfázás, bokarándulás) fordultak elő, melyek nem igényeltek különösebb orvosi beavatkozást. Augusztus 10–szeptember 14-i hazautazás között azonban 41 esetben kellett orvoshoz fordulni.

Az üdültetés meggyénket érintő része nagyobb egészségügyi probléma nélkül lezajlott, mindenki épségben hazaért, itt nem volt haláleset. Az egész csereakció során azonban 70 gyerek elhalálozott.⁵⁹ Az elutazó gyermekek vizsgálatánál általános volt a vélemény, hogy súlyban gyarapodtak, arcuk teltebb, pirososzgásabb lett.

Mindennapok

A szülőket előre tájékoztatták arról, hogy gyermekeik nem nagyvárosi körülmények közé kerülnek, és vidéki életmódra számítsanak. „A Nyíregyházára érkező gyermekek életmódja minden tekintetben meg fog felelni a vendéglátó család életmódjával és ahol a vendéglátónak gyermeke van, ott a nyaraló gyermek a magyar gyermekek társaságában tölti az idejét.”⁶⁰ A szabadidő eltöltése során figyelembe vették a vendéglátó családok szokásos napirendjét. Mindennapjuk többnyire játékkal, testmozgással telt. Dolgoztatni nem lehetett őket, csak kevés, játéknak beillő munkát végezhetek. Az iskolákban lakó gyerekek számára értelmes elfoglaltságról a kísérőik gondoskodtak.

A legyengült szervezetek erősítéséhez – a megfelelő táplálkozáson kívül – legfontosabb tényező a lég- és napfürdő volt, melynek helyszínéül egy forgalomtól távol lévő rétet vagy erdőt kellett választani, amire városunkban legjobb helyszín a Sóstói erdő volt. Amikor az időjárás megengedte, a vendéglátók gyerekei együtt sétáltak, játszottak, futkostak az osztrákokkal a tiszta erdei levegőben.

Azokon a helyeken (pl. Tisza menti településeken, megyeszékhelyen) ahol voltak természetes és biztonságos vizek, jó időben, felügyelet mellett lehetett fürdőzni. Nyíregyházán szombat, vasár- és ünnepnap kivételével délelőttönként 8–13 óra között kis csoportokban térítésmentesen keresték fel sóstói tófürdőt felügyelőnőjükkel. Kaptak 3 kabint is használatra. A sóstói kisvasút számláiból tudjuk, hogy augusztus 19–szeptember 13 közötti időszakban 16 napon összesen 729 fő (alkalmanként 1–3 csoport) utazott Sóstóra, vélhetően elsősorban a csoportos szállások diákjai és kísérőik.⁶¹ Az osztrákok augusztusi itt tartózkodásának idejére több jelentős ünnep is esett. A megemlékezések mikéntjével kapcsolatban érkezett a Wohlfahrtswerk-től egy leirat,

⁵⁹ VADNAY, 1927. 154.

⁶⁰ Vadnay kormánybiztos az osztrák gyermekek nyaralásáról. Nyírvidék, 1918. aug. 21., 163. sz. 2.

⁶¹ Augusztus 19., 21–24., 26–30., szeptember 3–4., 6., 9., 11., 13-án keresték fel a fürdőt.

mely kérte, hogy az osztrákok vegyenek részt az augusztus 20-i Szent István napi ünnepen. Az őket kísérő bécsi plébános elmagyarázta nekik e nap jelentőségét. Ugyanakkor kérte azt is, hogy ünnepeljék meg Károly császári fenség augusztus 17-i születésnapját is oly módon, hogy a felügyelők beszéljenek a gyermekeknek a nap jelentőségéről, vegyenek részt ünnepi istentiszteleten, köszöntsék a felséget és mondjanak köszönetet az akcióért, amelynek ők is részesei.⁶² A születésnapi misét Anton Schadenbeck bécsi plébános tartotta.⁶³

Általános szabály volt, hogy azokon az egyházi és nemzeti ünnepeken, amelyeken jelen voltak a vendégek is a magyar himnusz mellett eljátszották az osztrák himnuszt is.⁶⁴

Lehetőségük volt a gyerekeknek moziba menni, hiszen az Apolló színház és Didadal mozgó vezetősége augusztus 18-tól a hét 2 napján ingyenes vetítéseket tartott az üdülők számára.⁶⁵

A *Nyírvidék* híréből tudhatjuk azt is, hogy az osztrák gyermekek szeptember 3-án kiránduláson is részt vettek. Megnézték a szabolcsi földvárat és Balsán fürödtek a Tiszában.⁶⁶

Nagyszabású gyermekünnepélyt (gyermekmajális) rendeztek a vendégek hazautazása előtt. Az Evangélikus- és a Nyíregyházi Leányegylet tagjai helyszínnek előbb a városi közlegelőt gondolták, de végül a bujtosi sporttelepen került sor a búcsúünnepségre 11-én, szerdán délután 4 órától „melyen osztrák gyermekjátékokat és sportszórakozásokat mutatnak be, belépődíj nélkül”.⁶⁷ Az ünnepség sikeres lebonyolítás érdekében a NyETVE ingyen átengedte a pályát, amit Alföldi József kertgazda 73 korona napidíj ellenében lekaszált és rendbe hozott. A várostól kaptak 300 koronát jutalomtárgyakra, amiből beszereztek 50 db mákos süteményt, 20 kg szőlőt, 250 almát, 25 körtét, kakast, cukorkát, nemzeti színű szalagot, színes papírt, 5 nyeresmény kosarat, papírzacskót és lisztet, tejet sóskifli sütéséhez.⁶⁸ Az ünnepségre meghívták Vadnay kormánybiztost, aki kimentette magát és maga helyett jókívánságait küldte.

A „kedves és megható” ünnepség nagy sajtóvisszhangot is kapott: „Gyerekek voltak a szereplők, valami különöset, nagyot nem nyújthattak, adták azt, amit a gyermeki lélek adni tud annak, akit nagyon szeret: sok-sok kedvességet, báj, gyermeki őszinteséget, mosolyt és hálás szeretetet.

Vége-hossza nem volt a különböző játékoknak, amit a kicsinyek nagy igyekezettel bemutattak, és amelyek a magyar közönség előtt nagyrészt ismeretlenek lévén, különösen a nagyszámmal megjelent tanárok és tanítók előtt élénk figyelmet és érdeklődést keltettek. A zsákfutás, kiflielés, de különösen az a speciális bécsi gyermekjáték, ahol a főszerepet egy élő kakas vitte, általános és zajos derűtséget keltett”.⁶⁹

⁶² MNL SZSZBL VB 77. 573 dob. 3788 sz. Kaiser Karl Wohlfahrtswerk Wien német nyelvű leirata.

⁶³ Nyírvidék, 1918. aug. 18., 186. sz. 2–3.

⁶⁴ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. A debreceni menhely igazgató levele, szeptember 2.

⁶⁵ Nyírvidék, 1918. aug. 18., 186. sz. 2–3.

⁶⁶ Osztrák gyermekek a Tiszánál. Nyírvidék, 1918. szept. 4., 198. sz. 3.

⁶⁷ Hazamennek az osztrák gyermekek. Nyírvidék, 1918. szept. 8., 202. sz. 2.

⁶⁸ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. Számola.

⁶⁹ Az osztrák gyermekek búcsúünnepé. Nyírvidék, 1918. szept. 13., 206. sz. 2.

A versenyek nyertesei, jutalomban részesültek. Az ünnepség meghatározó része volt, amikor „a kis szereplők egy tömegben felállottak és Fleischmann főtanító vezetése mellett egy dalt énekeltek el a magyar vendégszeretetről, a szép Magyarországról és a háláról, amit az osztrák gyermekek a nyíregyháziak iránt éreznek.”⁷⁰ Az ének versét dr. Oskar Kende írta:

Auch ich preis stolz des Ungarherz
Das Gastfreundschaft uns gab
Schnell schwanden uns die Stunden
Die Pflicht sie ruft uns ab.

Doch ausser'm Dank an alle Euch
Sitzt uns im Herzen tief
Der Dank an unsern König
Der Euch als Freund uns rief.

Gedankt sei drum vor allem ihm
Der Treu der Kinder gedacht
Ihm sei ein jubelndes „Éljen”
Aus froh'stes Seele gebracht⁷¹

A hazautazás

Az előre megszervezett hazautazás országosan szeptember 9-október 6 között történt. Nyírvidék közzétette a szeptember 14-i különvonat indulási rendjét. A vonat Fényeslitkéről indult 10,25-kor és 13,50-kor futott be Nyíregyházára, ahova beszállították a vasúti fővonalról távolabb eső településeken nyaralókat. A nyíregyházi gyülekező a polgári főiskolában volt 9 órakor. Ott az udvaron 11 óráig orvosi viziten estek át, majd kigyalogoltak a pályaudvarra. Délben a pályaudvari katonai élelmező állomáson ebédet kaptak. Egyébként a hosszú vonatút során 18 óra tájban Szolnokon vacsoráztak, másnap reggel negyed hét körül Marcheggen reggeliztek. A nyíregyházi csoportos étkezésben részesülő gyermekek kaptak hideg úti csomagot is, mely 0,5–0,5 kg sült húsból, kenyérből és sült tésztából állt.

A gyermekcsapat mozgását ez alkalommal is cserkészek és katonai rendőrök felügyelték, akik ügyeltek arra is, hogy az iskolába érkezők ne zavarják az akkor már megindult tanítás rendjét.

Az állomáson nem volt hivatalos búcsúztatás. Wilhelm Hortskamp nemzeti színű szalaggal a vállán köszöntőt mondott magyarul. „Bennünket meglepett a magyar vendégszeretet... amely a valóságban itt Nyíregyházán minden várakozásunkat felül-

⁷⁰ Uo.

⁷¹ A vers nyersfordításban: Én is büszkén magasztalom a magyar szívet, mely vendégül látott bennünket. Gyorsan elröppentek az órák és a kötelesség hív minket. // A mindnyájatoknak mondott köszönet mellett szívünk hálával tartozik királyunknak is, aki pártfogónk volt. // Köszönetünk legyen ezért elsősorban övé A gyerekek hűséggel emlékeznek rá, és örvendezve kiáltják a legvidámabb lélekkel, hogy „éljen”. (ford. Kührner Éva)

múlta. Hiszen velünk itt jobban bántak, mint a saját édes gyermekükkel.⁷² A bécsi szülők nevében Fleischmann-né mondott köszönetet, Fodor Emil, a debreceni gyermekmenhely gondnoka a nyaraltatási kormánybiztos köszönetét tolmácsolta. Morovszky Ferenc válasza után a gyerekek még énekeltek.

A megye más településein is hasonló hangulatú volt a búcsúzás. A Nyírbátorban nyaraló osztrák vendég gyermekek vezetője Leo Grünauer vittei tanító az alábbi sorok közlésére kérte föl a *Nyírvidéket*: „Amily nagyszerű volt az a fogadtatás, mellyel a nyírbátori járás községeiben ezelőtt hét héttel találkoztunk, ép oly kedvesen telt el ez a másfél hónap a jószívű magyarság vendégszerető házában. Mi, a tanítószemélyzet többször is meggyőződünk arról, hogy gyermekeink ... mindannyian jól voltak elhelyezve és kitűnő ellátásban részesültek. Ezért úgy a magunk, mint Wien városa nevében a legbensőbb köszönetünket fejezzük ki a magyar hatóságoknak és lakosságnak, akik nagy előzékenységgel és szíves vendégszeretettel szolgálták szeretett császáruink és királyunk jótekonysági művét.”⁷³

Hálájuk jeléül megtanulták a magyar *Himnusz*t és *Új Himnusz*t, melyet a királyról és hazáról írt Ivancsó Jenő nyirgyulaji tanító. A Kótajból hazatérő gyermek az állomásnál a *Wacht am Rhein*-t, a Német Császárság nem hivatalos himnuszt énekeltek.

Megyénkből nem minden üdülő gyermek utazott vissza a különvonattal. Róluk lista készült az adataik és a maradás okának megjelölésével. Nyíregyházán maradt 40 izraelita gyerek a szeptemberi zsidó ünnepek miatt, ugyanis vasárnap este beköszöntött a Hosszúnap.⁷⁴ Ők szeptember 19-én utaztak csak el, mint a vencesellőiek és tiszaberceliek is.

A hazautazó gyermekek és felügyelők vihettek magukkal 8 kilogrammnyi ételmet. Windischgratz közlélmelési miniszter azt is elérte, hogy ezt a mennyiséget a határon engedjék át.⁷⁵ Ezt az ajándékot abból az élelmiszertartalékból osztották ki, ami eredetileg a hosszabb időre tervezett vendégszeretést szolgálta volna. A sajtó nem kis túlzással adott hírt az ellátási gondok közepette arról, hogy „a legkisebb gyermek is 20–25 kilós csomagokkal megrakodva távozott el Nyíregyházáról. Elöl jártak a jó példával a felügyelők, akiknek a csomagjait bútorszállító kocsikon kellett az állomásra szállítani.”⁷⁶

Az akció lezárása után vissza kellett állítani az iskolák szokásos rendjét, hiszen már megkezdődött a tanulás. Kiderült, hogy volt némi károkozás. A római katolikus elemiben asztalok, padok rongálódtak meg, betört öt ablaktábla, és bepiszkítottak lavórokat és vizeskannákat.

Az elutazást követően vissza kellett adni a kölcsön berendezési tárgyakat, krump-lisztsákókat és akkor derült ki, hogy bizony eltűntek egyes dolgok. Nem találtak a katonaságtól kölcsön kapott 7 pokrócot, 2–2 szalmazsákot, párnát, bádogvedret és vízmerítőt, valamint a városi gőzfürdő monogramjával ellátott 7 lepedőt. Ezeket a terjedelmes dolgokat nyilván nem a bécsiek vitték el. A várost kártérítési felelősséggel sújtotta, ezért panaszt tettek ismeretlen tettes ellen.⁷⁷

⁷² Az osztrák gyermekek búcsúja. *Nyírvidék*, 1918. szept. 21., 213. sz. 2.

⁷³ *Nyírvidék*, 1918. szept. 21., 213. sz. 2.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ *Nyírvidék*, 1918. szept. 8., 202. sz. 2.

⁷⁶ Elutaztak az osztrák gyermekek. *Nyírvidék*, 1918. szept. 15., 208. sz. 3.

⁷⁷ MNL SZSZMML VB 77. 573 dob.

Köszönetek

A kísérők közül dr. Hans Zuckristian és felesége már otthonukból írtak köszönő levelet a városnak. Az idelátogató Ritter von Mossig, Bécs katonai parancsnoka, az akció helyettes vezetője köszönő szavait a sajtó is közölte: „Bécs tudja, hogy mit tettek a magyar családok és Bécs ezt nem fogja elfelejteni.” Egyúttal az újságíró megjegyezte: „Talán másként fognak beszélni rólunk odaát.”⁷⁸

A sajtó még októberben is arról írt, hogy özönével érkeznek polgármesterhez a köszönőlevelek. Schmid József bécsi lakos levelét közölték is magyar fordításban: „Mélyen tisztelt Polgármester Úr! A gyermeknyaralattal alkalmával leányomat, Schmied Juliannát azon szerencse érte, hogy tisztelt városának egyik polgárához, névszerint Brezina Jánoshoz (Újszőlő utca 85. sz.) juthatott. Igen sajnálom, hogy Brezina János polgárának magyarul nem tudom igen nagy köszönetemet illő szavakkal kifejezni. Szívem sugallta kötelességem, hogy az egész Brezina-családnak őszinte szívélyes köszönetemet tolmácsoljam mindazon szívjóságáért, fáradságáért és határtalan szeretetéért, melyben szegény, jó gyermekemet részesítette... Amikor 1915-ben, nem messze nagyrabecsült városuktól, Homonnánál harcoltam – amiért a nagy ezüst vitézségi érmet nyertem el és súlyosan megsebesültem úgy, hogy ma hadirokkant vagyok –, nem gondoltam, hogy magyar földön azért kell véreznem, hogy ennek ellenében egykor gyermekem élvezze a nemes magyar nemzet jótéteményeit. Istennek mily csodálatos rendelkezése ez! Nyíregyháza városának a bécsi gyermekek iránt tanúsított nemes, magyaros vendégszeretetét, úgy ezek, mint ezeknek szülői is örök időkhig hálásan fogják emlékülben megőrizni.”⁷⁹

Elszámolások

A vendéglátó „tápszülők”-nek járó tartásdíjat és a természetbeni juttatásokért járó jegyeket szeptember elején kezdték kifizetni. Mivel több száz személlyel kellett elszámolást készíteni, ez jelentősen elhúzódott. November 1-ig csak 280 fővel számoltak el, pedig 359 név szerepelt az összeírási listán.⁸⁰ Az osztrákok által küldött liszt teljes ára helyett kilónként csak 65 fillért vontak le a tartásdíjából, és a zsírt és cukrot az osztrákok ajándékként kapták meg a vendéglátók.

Nehezen haladt a vendég gyerekeként beígért 100 szál cigaretta kiosztása is, aminek legfőbb oka az volt, hogy kevesebbet kapott a város. Ezt újraszámolás után kiegészítették. Az is a sajtóból tudható, hogy a toborzók számára beígért jutalom, melynek összege 100–300 korona között volt, csak 1919 januárjában érkezett meg.⁸¹ A vendéglátók toborzásában leginkább tüsténkedők pénzjutalomban részesültek. A tehetősebb, díjat kiérdemelt toborzók általában lemondtak a jutalomról valamilyen

⁷⁸ Bécsi elismerés Szabolcsnak az osztrák gyerekek nyaralásáért. Nyírvidek, 1918. szept. 10., 203. sz. 2.

⁷⁹ Bécsi visszhang. Nyírvidek, 1918. okt. 1., 221. sz. 2–3.

⁸⁰ Az Osztrák gyermeked tartásdíja. Nyírvidek, 1918. nov. 1., 248. sz. 3.

⁸¹ Jutalom az osztrák gyerekekért. Nyírvidek. 1919. jan. 10., 7. sz. 3.

nemes cél érdekében pl. hadigondozó vagy gyermekpénzalap javára.⁸² Volt olyan összeíró, aki 50 családot is beszervezett.⁸³

A vendéglátás költségei főként a felnőttek kívánságai miatt növekedtek. Két kísérő hölgy a szálláshelyen reggelizett egy héten át, mert túl messze volt tőlük a közös étkezés helyszíne.

Az Estók-féle étkeztetés összesen 20.663 koronába került. A vállalkozó működéséről elismeréssel nyilatkoztak „minden elismerést megérdemlő lelkiismeretességgel és buzgósággal felelt meg a vállalt kötelezettségeinek.”⁸⁴ A teljes szállodai számla egyébként 893,60 korona volt.⁸⁵ Némileg növelte a költségeket még, hogy egy zsidó vallású felügyelőnek kóser kosztot kellett biztosítani.

Összegzés

A király szándéka bármennyire jó volt, az üdültetési akció felemásra sikeredett. Szembetűnő volt a létszámbeli aránytalanság a két résztvevő állam viszonylatában mind a tervezés, mind a megvalósítás során. A falusi és családi elhelyezés elve is sérült, hiszen sokan maradtak a nagyobb városokban és nem mindenki került családokhoz sem.

Megyénk nagy áldozatvállalás mellett jócskán kivette részét a nyaraltatásból a Nyíregyházán fogadott 500 és a megyében vendégül látott 2800 fővel, különösen, ha ezt más térségekkel hasonlítjuk össze; hiszen Esztergomban 307,⁸⁶ Kassán 206 fő üdült, ⁸⁷ Komárom vármegye 448, ⁸⁸ Bars 963, Gömör 437 a Csallóköz települései 329 fő látta vendégül,⁸⁹ a Szepességben ezren nyaraltak.⁹⁰

Figyelemreméltó, hogy a másfél hónap alatt nem történt nagyobb zavaró esemény, és ami volt, azon is sikerült úrrá lenni. A társadalom összefogása példaértékű volt, még akkor is, ha nem fogadta egyértelműen pozitívan a csereüdülés gondolatát. Ennek okai érthetőek, hiszen a háború terhei nagy terhet róttak a lakosságra. Hazánkban problémát jelentett még az időközben bekövetkezett a kormányváltás, és azt követően az ellenzék támadása, valamint a negatív sajtómegítélés a csereüdüléssel szemben. Ez utóbbi lett a magyar gyerekek tengerparti üdülésének gátja is.

„Így vált a király tervéből, melynek egyik alap gondolata épp az volt, hogy a monarchia népeit egymáshoz közelebb hozza, néhány lelkiismeretlen közeg garázdalkodása miatt a sovíniszta kútmérgezésnek újabb alkalma.”⁹¹

⁸² Nyírvidék, 1918. szept. 10., 203. sz. 2.

⁸³ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. Kimutatás

⁸⁴ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob. Elszámolás

⁸⁵ MNL SZSZMBL VB 77. 573 dob Számla

⁸⁶ A nyaraló osztrák gyermekek megérkezése. Esztergom és Vidéke, 1918. 40. 52. sz. 2.

⁸⁷ Kassai Újság, 1918. aug. 8.

⁸⁸ Komáromi Hírlap, 1918. aug. 28

⁸⁹ L. JUHÁSZ, 2014/a. 88.

⁹⁰ Szepesi Lapok, 1918. jún. 14.

⁹¹ JÁSZI, 1918.